

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ПІСОЦЬКА Олена Олександрівна

УДК 37.064.2:378.4

**ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМОДІЇ
ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТСЬКОМУ
ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОСТОРИ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: академік НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор
ЄВТУХ Микола Борисович,
Національна академія педагогічних наук України,
академік-секретар відділення вищої освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
АЛФІМОВ Валентин Миколайович,
Донецький національний університет
Міністерства освіти і науки України,
декан факультету перепідготовки та підвищення
кваліфікації керівних педагогічних працівників,
завідувач кафедри управління освітою;

кандидат педагогічних наук
ЧЕРКАШИНА Тетяна Вікторівна,
Черкаський політехнічний технікум
Міністерства освіти і науки України,
завідувач електротехнічного відділення.

Захист відбудеться 26 листопада 2010 року о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.06 у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20-а, ауд. 215 другого навчального корпусу.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20-а.

Автореферат розіслано 25 жовтня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Фунтікова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах інноваційного розвитку суспільства одним із важливих завдань вищої освіти є формування інноваційної людини з інноваційним мисленням і здатністю до інноваційної діяльності. Сучасний майбутній фахівець повинен бути готовий до переходу у площину нової системи координат образу людини культури, що володіє системою загальнолюдських і національних цінностей, культурою користування кіберпростором, має чітке уявлення про ідеал освіченої людини, про етичні норми поведінки, відрізняється високим рівнем духовності. Основою формування інноваційної людини є людиноцентризм, в епіцентрі якого знаходяться гуманізм та вищі духовні цінності (інтелектуальні, моральні, естетичні).

Підґрунтям педагогічного процесу у вищій школі є культура взаємодії особистостей викладачів і студентів, що проявляється в міжсуб'єктних особистісних відносинах, у їх рольових позиціях, у взаємоповазі, толерантному ставленні до думки іншого, у прагненні зрозуміти, оцінити, підтримати з одного боку, а з іншого – проявити почуття віри і поваги до себе, відкритість до сприйняття сучасної картини світу, здатність до сприйняття та переживання нового знання тощо.

Ефективність досягнення культури взаємодії викладачів і студентів знаходиться у площині діалогової моделі освіти, на що в свій час звертали увагу М. Бахтін, В. Біблер, М. Мамардашвілі, Т. Флоренська. Педагогічний процес – це процес діалогізації, протікання якого спрямоване на прагнення зрозуміти одне одного і взаєморозуміння культур. М. Бахтін наголошував на тому, що "культура є там, де є як мінімум дві культури". Е. Гуссерль ввів поняття "інтерсуб'єктивності", під яким розумів особливу спільність між суб'єктами діалогу, яка є важливою умовою взаємодії і взаємопорозуміння.

Проблема культури взаємодії викладачів і студентів останнім часом привертає увагу багатьох дослідників, бо від її вирішення значною мірою залежить професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця. Звертають на себе увагу дослідження В. Іллічової, Л. Коробейнікової, С. Михайлової, Т. Поярової, В. Сластьоніна, Є. Шиянова, Т. Шитової, які вирішують проблему культури взаємодії викладачів і студентів на основі гуманізації навчання, побудови моделі партнерських відносин, проектування діалогічної моделі спілкування в професійну діяльність тощо.

Проблеми освітнього, освітньо-виховного простору, культурно-освітнього простору університету досліджуються М. Баритко, А. Белугуровим, А. Бондаревською, М. Вересовим, О. Івановою, О. Омельченко, Ю. Пастуховою та ін.. Вчені виявили могутній виховний вплив освітньо-виховного, культурно-освітнього простору університету на особистісний та професійний розвиток

студентської молоді, на їх загальну, духовну, моральну, художньо-естетичну культуру.

Увага дослідників прикута до різних аспектів проблеми культури взаємодії викладачів і студентів: системоутворюючі механізми самопізнання і самовдосконалення як складових внутрішньої культури індивіда і культури його зовнішніх взаємозв'язків досліджувалися Т. Черкашиною; С. Воронкіна досліджувала особливості розуміння особистості студента викладачами вищих навчальних закладів; В. Ісаєв – професійно-педагогічну культуру викладача; Т. Чемоданова – діалог між студентами і викладачами як партнерську взаємодію, взаєморозуміння, обмін поглядами, ідеями тощо.

Не зважаючи на широкий спектр проблем, що піднімаються вченими, все ж таки потребують детального вивчення як теоретично-методологічні засади, так і педагогічні технології формування культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі. На наш погляд, потребує особливої уваги проблема виховання духовно-моральних якостей викладачів і студентів, взаємозбагачення професійною компетентністю, неухильного дотримання етичного кодексу викладачів і студентів вищої школи, розвиток під впливом викладачів інноваційного, критичного мислення студентів та їхньої творчої інноваційної діяльності. Найбільш ефективно ця проблема може реалізуватися в цілісному педагогічному процесі в освітньо-виховному просторі університету.

Розрізнені уявлення про культуру взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі значно обмежують вирішення цієї важливої педагогічної проблеми. Наша увага звернена до цілісного вивчення цієї проблеми як на теоретико-методологічному, так і на методичному рівнях. Саме це і зумовило вибір теми нашого дослідження – **"Виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилося в межах комплексної науково-дослідної теми "Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика" (номер держреєстрації 0105U000264), що виконується на кафедрі педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Тема дисертації затверджена Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 1 від 25.09.2009) та узгоджена із рішенням Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27.10.2009).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні категорії "культура взаємодії", у визначенні сутності педагогічної взаємодії викладачів і студентів, розробці й

експериментальній перевірці педагогічних технологій виховання культури взаємодії викладачів і студентів.

Завдання дослідження:

- на основі вивчення та аналізу сучасної наукової літератури, характеристики особливостей педагогічного процесу у вищій школі визначити категорії "взаємодія", "культура взаємодії", "педагогічна взаємодія";
- розкрити змістовну сутність культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету;
- охарактеризувати діалогічні засади культури взаємодії викладачів і студентів;
- розробити структурно-функціональну модель культури взаємодії викладачів і студентів;
- визначити критерії, показники та рівні сформованості культури взаємодії викладачів і студентів;
- розробити інтеракціональні педагогічні технології виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі;

Об'єкт дослідження – процес взаємодії викладачів і студентів у педагогічному процесі університету.

Предмет дослідження – педагогічні технології виховання культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету.

Відповідно до поставленої мети та завдань у дисертаційній роботі використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – вивчення й аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури для визначення теоретико-методологічних засад дисертаційного дослідження, для з'ясування сутності та характеру культури взаємодії викладачів та студентів в освітньо-виховному просторі університету; метод теоретичного моделювання для розробки структурно-функціональної моделі культури взаємодії викладачів і студентів; систематизація і узагальнення наукових ідей щодо виховання культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету для визначення факторів становлення партнерських відносин та критеріїв рівнів сформованості культури взаємодії викладачів і студентів; *емпіричні* – педагогічні спостереження, анкетування, опитування, тестування, аналіз культури взаємодії викладачів і студентів, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) для розробки та експериментальної перевірки педагогічної технології виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі; *статистичні методи* для кількісного і якісного аналізу результатів експериментальної роботи, визначення ефективності розроблених педагогічних технологій

виховання культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що: *вперше* на теоретико-методологічному та технологічному рівнях представлена у цілісному вигляді проблема виховання культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету, розроблено й експериментально перевірено педагогічні технології виховання культури взаємодії викладачів і студентів; *уточнено* сутність категорій "культура взаємодії", "діалогічна взаємодія", "партнерство" як інноваційної форми діалогічної взаємодії; *подальшого розвитку* набули ідеї співтворчої діяльності викладачів і студентів, спрямованих на розвиток їхнього особистісного комунікативного потенціалу, на професійно-особистісний розвиток викладача і студента, на сумісну пізнавальну та науково-дослідну діяльність, на їхню систему цінностей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці педагогічних технологій виховання культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету, що являють собою систему взаємопов'язаних методичних прийомів міжособистісних суб'єкт-суб'єктних відносин, які визначають способи дії викладачів і студентів, спрямованих на взаємні зміни в діях, поведінці всіх учасників освітньо-виховного процесу; конкретних методичних рекомендацій з культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 058/09 від 27 січня 2010 р.), Полтавського національного технічного університету імені Ю. Кондратюка (довідка № 172-43 від 15 жовтня 2009 р.), Вищого державного навчального закладу України "Українська медична стоматологічна академія" (м. Полтава) (довідка № 22-19/1032 від 08 вересня 2009 р.).

Особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві, полягає у тому, що автор розкрила особливості взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі; розглянула метод стимулювання навчально-виховної діяльності у творчості М. Пирогова; схарактеризувала роботу з навчальним фільмом в процесі навчання англійської мови; розглянула питання комунікації в технології педагогічної взаємодії.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні теоретико-методологічні положення роботи, результати дослідження доповідалися на засіданнях кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, на Всеукраїнській науково-практичній конференції "Медична наука-2007" (м. Полтава, 2007 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Культура, свідомість, мова в інформаційному суспільстві" (м. Харків, 2007 р.);

на XIII TESOL-Ukraine National Conference (м. Полтава, 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Інноваційні технології: роль та місце в сучасній методиці викладання іноземної мови" (м. Харків, 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Медична наука-2009" (м. Полтава, 2009 р.); навчально-методичній конференції "Інноваційні освітні технології у підготовці медичних кадрів" (м. Полтава, 2010 р.).

Публікації. Зміст і результати дослідження відображено в 15 публікаціях, з яких 6 надруковано у провідних фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 238 найменувань. Робота проілюстрована 5 таблицями, 3 рисунками. Загальний обсяг дисертації становить 187 сторінок, обсяг основного тексту – 160 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь дослідженості проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів дослідження, наведено дані про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи.

У **першому розділі** "Теоретико-методологічні засади виховання культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету" представлено історико-генетичний аналіз проблеми, дається змістовна характеристика культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету, представлена структурно-функціональна модель взаємодії викладачів і студентів, аналізуються діалогічні засади виховання культури взаємодії викладачів і студентів.

Доведено, що проблема гармонізації відносин учителів і учнів, викладачів і студентів, була однією з найбільш актуальних у різні історичні епохи і сьогодні вона залишається злободенною. Розв'язання цієї проблеми тісно кореспондувало з тими етичними нормами відносин, які склалися в певному історико-культурному просторі, в певному історичному часі. Важливе значення в освітньо-виховному процесі мав авторитет і приклад наставника, а також традиції шанобливого ставлення до дорослої, досвідченої людини.

Давньогрецькі філософи (Платон, Аристотель, Сократ) засуджували авторитарний стиль спілкування між учителями і учнями, пропонували будувати взаємовідносини між ними на діалоговій основі, взаєморозумінні та прагненні до знань і духовного вдосконалення. Сходження до висот калокагатії розглядалося як виховний ідеал – людини прекрасної духом і тілом, до якого прагнули вчителі й учні. Це єднало обох учасників навчально-виховного

процесу, котрі торували шлях до спільної мети – опанувати високою культурою тіла, духу, моралі і краси.

Давньогрецькі філософи заклали основи культури взаємодії вчителів і учнів, викладачів і студентів в освітньо-виховному процесі, побудованій на гуманістичних засадах. Діалогічна форма спілкування Сократа з молоддю увійшла в історію педагогіки як "сократичні бесіди", які вимагали від співбесідників не тільки наявності знань, чіткої орієнтації у поставленій проблемі, але й духовно-моральних позицій, естетичних ідеалів, вміння критично мислити. На думку Сократа роль педагога зводилася до "допоміжних дій народження" в сфері розуму. Сократичні бесіди стали своєрідним пусковим механізмом пошуку істини. Вони стали шляхом сходження вчителів і учнів до досконалості. Платон звертав увагу на розвиток мислення як вчителів, так і учнів, тому що мислення, з його точки зору, є діалогом душі із собою. Аристотель орієнтував своїх вихованців на прийняття різних доцільних рішень, виходячи із вищих моральних і естетичних цінностей калокагатії.

Першим у вітчизняній педагогічній науці обстоював думку щодо важливості поважливого ставлення до почуття дитини, її стосунків зі світом, гуманного ставлення до дитини, до її внутрішнього світу, з яким педагогу необхідно рахуватися, щоб знайти дорогу до щастя, був Г. Сковорода. Він підкреслював, що педагог повинен мати такі гуманні риси як любов і повага до особистості вихованця, здатність виховати мислячу, чуйну, освічену, працелюбну людину зі світлим розумом і гарячими почуттями, високими моральними якостями. Основою взаємодії вихованців і вихователів, на думку Г. Сковороди, мають бути добротолюбство, добропорядність, чесність, служіння добру. Проблема культури взаємодії педагогів і вихованців на гуманістичних засадах у вітчизняній педагогіці пов'язана з іменами Г. Вінського, Я. Козельського, Г. Кониського, І. Котляревського, Т. Щербатського та інших.

У дисертації підкреслена наукова ідея К. Ушинського щодо культури взаємодії педагогів і вихованців, яка ґрунтується на глибокому знанні підростаючої людини у всіх відношеннях, на ширості взаємовідносин, довіри і гуманності, мудрості і вдячності за розуміння. Підкреслені ідеї гуманного виховання як основи педагогічного процесу в школі, вищих навчальних закладах, в педагогічних поглядах і практичній діяльності М. Пирогова.

Заслуговує на увагу практичний досвід професорської діяльності В. Вернадського, який особливу увагу звертав на талановиту молодь, залучаючи її до наукової діяльності. Він вважав за необхідне враховувати у спілкуванні зі студентами їх індивідуальні особливості і природні задатки, щоб створити необхідні умови для реалізації і самореалізації їх талантів, розвитку в них ноосферного мислення. Взаємодія В. Вернадського зі студентами носила творчий, висококультурний, інтелігентний характер. Він був взірцем прекрасного вченого і прекрасного педагога, мудрого наставника і яскравої особистості.

В дисертації зазначається, що проблема взаємодії педагогів і учнів, студентів і викладачів розкривалась в своїй генезі з різних позицій, але загальним у всі часи було прагнення подолати пригнічення та знецінення особистості, побудувати з нею такі конструктивні взаємовідносини, в основі яких лежали б гуманні цінності і такий характер впливу з боку педагога, який сприяв би саморозвитку учня, віри в свої потенційні можливості, вихованню високих духовно-моральних якостей.

Значне місце в радянській педагогічній науці займали ідеї педагогіки співробітництва (Ш. Амонашвілі, Е. Днепров, О. Захаренко, Є. Ільїн, В. Ляудіс, А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін.). Співробітництво педагогів і учнів базувалося на протизавагу авторитарному стилю на взаємоповазі, взаємодовірі, співтворчій діяльності, моральній підтримці, що сприяло свободі розвитку дитячої природи. В сучасній педагогічній науці утверджується людиноцентристська парадигма, основою якої є гуманізм і дитиноцентризм. Особистісно-орієнтоване виховання спрямоване на самореалізацію особистості, на її самовдосконалення, на набуття цінностей освіти та культури.

У дисертації аналізуються категорії "взаємодія", "культура взаємодії", "діалогічна взаємодія", "діалог", "діалог культур". У філософському контексті категорія "взаємодія" розглядається як всезагальна форма зв'язку об'єктів і явищ, що здійснюється в їх взаємній зміні. Найбільш суттєвими характеристиками категорії взаємодії є: взаємозумовленість і взаємоперехід, одночасний зворотний вплив одного об'єкта на інший, "взаємна дія суб'єктів, котрі вступають у неї як партнери" (Б. Ломов).

Особливістю педагогічної взаємодії викладачів і студентів є духовно-моральна єдність, яка впливає на їхній обопільний саморозвиток, самобудівництво.

Сутнісними характеристиками категорії "взаємодія" є міжособистісний контакт, який передбачає сприйняття і розуміння людини людиною; взаємообмін суб'єктів у певному часовому просторі науковою, пізнавальною, професійною інформацією; взаємовплив на думки, почуття, вчинки, поведінку, різні види діяльності – освітню, виховну, науково-дослідну, професійну, творчу тощо; причинна обумовленість; матеріальність; предметність; ситуативність; певна циклічність; завершеність в просторово-часовому континуумі, його рефлексивна багатозначність.

Культура взаємодії викладачів і студентів в дисертації розглядається як міжкультурний діалог, співробітництво, партнерство носіїв вищих культурних та духовних цінностей на гуманістичній основі в університетському освітньо-виховному просторі. Функції культури взаємодії викладачів і студентів полягають у проектуванні їхнього конструктивного співробітництва і партнерства; розвитку ціннісно-сислової сфери суб'єктів педагогічного процесу; формуванні рефлексивної культури. Саме рефлексивна культура

сприяє формуванню взаєморозуміння та узгодженості дій партнерів у процесі сумісної освітньо-виховної діяльності, є своєрідним "гарантом" міжособистісного спілкування, сприяє вихованню особистісних якостей – взаємоповаги, терпимості, поважного ставлення до думки іншого, тощо.

В дисертації доведено, що культура взаємодії викладачів і студентів здійснюється на рівні когнітивної, комунікативної та міжособистісної взаємодії, яка вибудовується на органічній єдності поведінкової культури і культури внутрішнього світу особистості як викладача, так і студента. Саме на цій основі здійснюється процес конструктивних особистісних духовно-моральних, емоційно-почуттєвих, естетичних, поведінкових змін. Особливе місце тут займає феномен любові до людини, до професійної діяльності, до знання як особистої цінності, до творчої діяльності.

Взаємодія людини з людиною значно сприяє реалізації її потенційних можливостей особистісного і професійного розвитку: духовного світу особистості, набуття і корекції системи власних цінностей і смислів, духовних потреб, творчих можливостей. Вступаючи в діалог з іншою людиною, суб'єкти педагогічного процесу оцінюють себе, оцінюють інших, оцінюють педагогічну ситуацію, порівнюють себе з іншими і роблять вибір поведінкової моделі відношення до системи знань, до вибору системи цінностей, до членів колективу.

Культура взаємодії викладачів і студентів вищої школи передбачає внутрішню особистісну культуру суб'єктів педагогічного процесу, взаємні очікування; урахування психологічної мінливості (за К. Роджерсом "бути в процесі – критерій ефективності життя"), культурних, духовних, освітніх потреб, прагнення самовдосконалюватися і потреба самоактуалізуватися; спирається на систему загальнолюдських і особистісних цінностей; принципи гуманістичних відносин; етичний кодекс поведінки суб'єктів вищої школи.

У дисертації підкреслена значущість діалогічних форм педагогічної взаємодії як відбиття потреби в інноваційних змінах сучасної вищої школи, модернізації освітньо-виховного процесу з метою подолання парадигмальної кризи освіти. В дисертації розкриваються ідеї М. Бахтіна В. Біблера, М. Бубера, С. Френе щодо діалогу, діалогу культур, ідеї щодо суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів (Б. Ананьєв, О. Бодальов, А. Бойко, С. Максименко, А. Петровський), аналізується сутність цілісного підходу як методологічного аспекту вирішення проблеми культури взаємодії викладачів і студентів (В. Ільїн, В. Краєвський). Розглядається педагогічний аспект теорії діалогу, мета якого "як форми духовного спілкування – духовна спільність" (М. Каган), в якій викладач стає транслятором не тільки знань, але й найвищих людських духовних цінностей, пробуджуючи у студентів прагнення "привласнити" їх, зробити їх особистісно-значущими.

У дисертації представлені основні характеристики діалогу: діалог є виразом культури взаємодії особистості, суб'єкт-суб'єктних відносин на основі

духовної співтворчості, самотворчості; діалог існує у зовнішній і внутрішній формах. За М. Бахтіним зовнішній діалог здійснюється "поза знаходженням" і характеризується взаємодією, взаєморозумінням, взаємоспрямованістю. Особливо важливо зрозуміти сутність "діалоговості", яка полягає, на думку М. Бахтіна, в діалозі людини з людиною, людини з книгою, людини з текстом, людини з мистецтвом. Внутрішній діалог (за В. Біблером) відбиває сприйняття і оцінку самого себе, власну роздвоєність і в той же час власну цілісність. Внутрішній діалог М. Каган назвав терміном "самоспілкування"; діалог – духовно-моральна практика людей, у процесі якої засобом спілкування здійснюється взаємопроникнення у внутрішній світ інших людей і свій власний; діалог – могутній засіб здобутку і привласнення загальнолюдських цінностей, зміни ціннісних орієнтацій і смислів. В основі діалогу лежить правило: сприймати Я – Іншого без гніву і пристрасті, тому що "діалог ... це не тільки діалог різних думок або уявлень, це завжди – діалог різних культур (культур мислення, різних форм розуміння)" (В. Біблер). Діалог культур сприяє формуванню життєтворчості, культурній ідентифікації, індивідуалізації, духовно-моральному розвитку особистості.

Вимоги до вищої школи обумовлюють необхідність серйозних змін у взаємодії викладачів і студентів, підсилюючи роль культури в цьому процесі. Суб'єкти педагогічного процесу є носіями і творцями культури. В основі моделі культури знаходиться діалог як "спосіб буття культури", як абсолютна цінність всього світу. Діалог – вид творчості у спілкуванні. Діалог – спільна участь і спільне досягнення набуття особистостями нового смислу, нових цінностей, це процес самопізнання через іншого і осягнення його шляхом пропускання через себе. Діалог створює єдиний простір між "Я" і Іншим у процесі спілкування, завдяки якому здійснюється процес інтелектуального, морального, естетичного, професійного розвитку суб'єктів, формування цінностей і смислів, почуттєво-емоційної культури. Результатом діалогу є взаємодія, взаємовідносини, взаємоосмислення, взаємовідчуття особистостей.

Найбільш продуктивною педагогічною технологією професійного і особистісного розвитку студентів є діалогічна взаємодія. Вчені визначають (Н. Лабунська) орієнтири взаємодії, які виділяються студентами при взаємодії з викладачами і які сприяють виникненню діалогу. До цих орієнтирів відносяться особистісні особливості викладача; позиція викладача; взаємодія викладача з аудиторією; подача матеріалу викладачем; індивідуальна взаємодія зі студентом. Ці орієнтири мають могутній позитивний вплив викладача на особистість студента, який дозволяє йому довірливо ставитися до викладача не тільки як носія наукової інформації, але й як до зацікавленої в успіху своїх вихованців яскравої висококультурної, високоосвіченої особистості. Відкритість почуттів викладача дає можливість вступити студенту в діалог з ним.

У дослідженні представлена структурно-функціональна модель культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету, що представляє собою ціннісне поле сумісної багатогранної діяльності, яка спрямована на взаємозбагачення суб'єктів взаємодії духовно-моральним, інтелектуальним досвідом, системою цінностей, смислів, знань у процесі спілкування. Структурно-функціональна модель включає мотиваційний, когнітивний, емоційно-почуттєвий, ціннісно-смысловий, комунікативний, поведінковий компоненти.

Кожний із цих компонентів є обов'язково необхідним для здійснення процесу виховання культури взаємодії викладачів і студентів. *Мотиваційний компонент* передбачає наявність обопільної потреби партнерської взаємодії; когнітивний – сумісний пошук інноваційного знання, здатного здійснювати наукові відкриття, активно включатися в сумісну творчо-пошукову наукову роботу; *емоційно-почуттєвий* сприяє вихованню культури переживання радості відкриття, радості успіху у навчанні, вихованні, у пошуку наукової істини, естетичної насолоди від результатів сумісної праці викладачів і студентів (домінуючим почуттям в культурі педагогічної взаємодії є любов до людини як цінності); *ціннісно-смысловий компонент* сприяє усвідомленню значущості знання, освіти, культури як цінності, що дають можливість визначити смысловий вектор свого життя, найвищі устремління, реалізувати в практичній діяльності професійні, моральні, естетичні ідеали; *комунікативний* дозволяє сприймати на духовно-моральному рівні полісуб'єктний діалог, культурний полілог як необхідну передумову надання гуманістичного смыслу співтворчості та партнерства суб'єктів педагогічного процесу; *поведінковий* компонент структурно-функціональної моделі культури взаємодії викладачів і студентів передбачає вираження у вчинках, в актах поведінки якостей доброзичливості, взаємодовіри, толерантності, порядності, інтелігентності, взаємної відповідальності один перед одним, краси вчинку і поведінки, загальної, професійно-педагогічної культури та культури спілкування. Впровадження цієї моделі буде сприяти особистісному, загальнокультурному, духовно-моральному і професійному розвитку викладачів і студентів.

Згідно з розробленою структурно-функціональною моделлю культури взаємодії викладачів і студентів нами визначені критерії її сформованості: пізнавальна активність студентів на основі співпадіння мети, пізнавальних інтересів, взаєморозуміння, підтримки і очікування позитивних результатів з викладачами; емоційно-естетична комфортність і естетична насолода результатами багатоаспектної сумісної діяльності; ціннісне ставлення до освітньої діяльності, що зумовлює гармонізацію обопільних змін ціннісно-смыслових орієнтацій у процесі діалогічної взаємодії; поведінково-вольовий критерій, в якому виявляється духовно-моральний образ викладачів і студентів. В дисертації зазначено, що показником розвиненості культури взаємодії суб'єктів педагогічного процесу є різностороння творча активність.

Згідно з визначеними критеріями нами схарактеризовано три рівні сформованості культури взаємодії викладачів і студентів: високий, середній, низький. Високий рівень культури взаємодії викладачів і студентів характеризується спільністю прийнятих цінностей освіти, культури, виховання; наявністю таких духовно-моральних якостей як інтелігентність, совісність, свобода вибору, гуманність, доброзичливість, толерантність, порядність; загальною, професійною та духовною культурою, культурою спілкування, морально-естетичними відносинами. Середній рівень, який притаманний викладачам і студентам, відзначається доброзичливістю, певною старанністю, прагненням до встановлення дружніх контактів з оточуючими; цінності освіти, культури та виховання знаходяться в стадії їх прийняття; професійна, духовна культура, культура спілкування не мають досконалості; для суб'єктів педагогічного процесу характерне прагнення до вищого рівня, проте воно не є завершеним. Низький рівень сформованості культури взаємодії викладачів і студентів проявляється в певній відчуженості, байдужості, відторгненні спільних цінностей, недооцінці професійної, духовної культури, культури спілкування.

Негативний вплив на рівні сформованості культури взаємодії викладачів і студентів спричиняє комплекс особистісних якостей студентської молоді, а саме – знецінення важливості культури у студентському житті, прояви зневажливого ставлення до викладачів, до навчання, протиставлення себе іншим і утвердження свого егоцентризму.

У **другому розділі** "Педагогічні технології виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі" дається характеристика стану виховання культури взаємодії викладачів і студентів, розкриваються педагогічні технології її виховання, аналізуються результати експериментально-дослідної роботи.

В результаті аналізу стану реальної практики виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі, відзначено, що у сучасній вищій школі значно змінилася роль і значущість викладача як основного джерела і транслятора наукових знань. У теперішній час таким джерелом є ще й Інтернет, інформаційно-комунікаційні технології, кіберпростір, що значно збагачує студентів науковою, професійною інформацією поза спілкування з викладачем. З одного боку це явище є позитивним, прогресивним, а з іншого – небезпечним, оскільки молоді важко розібратися в тому, яка інформація є істинно науковою, об'єктивною. Місія викладача сьогоденного вищого навчального закладу полягає у зміцненні позицій університету як науково-культурного та освітнього центру своєю науковою, культуротворчою і людинотворчою діяльністю; у розповсюдженні нових наукових ідей та озброєнні студентської молоді інноваційними знаннями, інноваційним мисленням й інноваційною діяльністю. Спільність вирішення освітньо-виховних завдань викладачів і студентів передбачає взаємоузгодження

дій, консультування, проведення експертиз, які сприяють інтелектуальному, духовно-моральному, естетичному взаємозбагаченню.

Соціокультурний портрет сучасного студентства значно змінився в епоху постмодернізму, яка характеризується "переходом до нової системи координат культури мислення", "постійними змінами, до яких потрібно готувати людину, котра повинна бути готовою до нового буття" (В. Кремень). Нове майбутнє буття вже сьогодні вимагає від студентської молоді вмінь широко використовувати і перетворювати отримані знання, вільно і критично орієнтуватися у сучасному кіберпросторі, щоб бути спроможним вибирати таку інформацію, яка сприятиме самовдосконаленню, самозбагаченню, розширенню наукового, художньо-естетичного, творчо-пізнавального бачення світу, набуттю нових життєстверджуючих цінностей. Це вимагає від кожної молодої людини стійких інтересів і потреб в навчанні протягом життя, прагнення оволодіти професійною майстерністю, бути компетентним і висококультурним фахівцем з розвиненими здібностями до творчої, науково-дослідної роботи, яскравою особистістю з чітко визначеними духовно-моральними ідеалами.

В дисертації наголошується на необхідності враховувати певний соціокультурний час – час життя студентства. Сьогодні проявилася достатньо стійка тенденція щодо бажання студентів здобути вищу освіту, підкріплену дипломом престижного університету. Проте ця тенденція супроводжується серйозним ускладненням щодо працевлаштування. Підкреслюється, що нинішнє покоління студентства досить хворобливе, фізично слабе, спостерігається високий рівень хронічних захворювань, низький рівень фізичної культури. Все це негативно впливає на ефективність освітньо-виховного процесу, на професійний, особистісний та загальнокультурний розвиток особистості майбутнього фахівця.

Особливості студентської молоді глибоко вивчалися Б. Ананьєвим, Н. Кузьміною, З. Єсарєвою, М. Каганом. В. Лисовським була в свій час розроблена соціальна типологія студентства і соціально-психологічний портрет "ідеального" студента. Серед студентів провідними в університетах були такі типи як "академік", "ерудит", "професіонал", "старанний", "раціоналіст", тобто ці типи студентської молоді були чітко зорієнтовані на інтелектуальний розвиток, на набуття знань, на професійне самовдосконалення тощо. Сьогодні ситуація значно змінилася. Тепер ідеальний студент – це не тільки той, який прагне до набуття знань, а й здатний до самоаналізу, самооцінки, до самостійного критичного мислення, не всі знання ним приймаються на віру. Такі якості студентства як старанність в навчанні та дисциплінованість й сьогодні є надзвичайно важливими, проте досягнення успіху студентською молоддю можливе завдяки здатності самостійно приймати рішення, оригінально мислити, критично сприймати інформацію. При розробці програми експериментально-дослідної роботи ми спиралися на названі особливості студентської молоді.

З метою перевірки ефективності теоретично обґрунтованих педагогічних технологій і розробленої структурно-функціональної моделі культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі було проведено констатувальний та формувальний етапи експерименту.

Для вирішення завдань дослідження були обрані заняття з навчальних дисциплін «Іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Основи педагогіки», «Основи педагогічної майстерності». Ці дисципліни мають великі потенційні можливості формування культури взаємодії як у студентів, так і у викладачів. Педагогічний експеримент проводився в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля та у Вищому державному навчальному закладі України "Українська медична стоматологічна академія" серед студентів I-III курсів різних спеціальностей (гуманітарних та медичних). В експериментальній роботі брали участь 300 студентів та 15 викладачів.

Виявлення рівнів сформованості культури взаємодії викладачів і студентів на констатувальному етапі експерименту здійснювалося за означеними компонентами структурно-функціональної моделі. З цією метою були використані проєктивні методики на завершення завдання (незакінчені речення, незакінчені малюнки), проєктивні питання, які дозволяли респондентам висловити свою думку, пояснити свою поведінку в завуальованій формі. Використовувались методики діагностування "Оцінка зовнішнього вигляду і культури поведінки викладача" (за Т. Колодяжною), "Педагогічне спілкування" (за О. Казанською). Для визначення системи цінностей викладачів і студентів були використані методики "Ціннісні орієнтації" М. Рокіча, "Цінності, притаманні особистості" Є. Помиткіна. Використовувались методики визначення рівня рефлексивності: "Лист з майбутнього" (усвідомлення власних можливостей), "Якби я був ..." (ідентифікація себе з будь-якою людиною, деревом, квіткою тощо), тест "Я-концепція". Виявлено, що значна частина студентів має низький та середній рівні сформованості культури взаємодії (89%), незначна частина студентської молоді показала високий рівень сформованості культури взаємодії (11%). У процесі експерименту було відмічено, що студенти середнього та низького рівня прагнули до саморозвитку якостей комунікативного та поведінкового компонентів.

У процесі проведення формувального експерименту були розроблені і використані аксіодуховні форми, методи та засоби аудиторної та позааудиторної роботи викладача: методики інтеракціональної технології діалогічної взаємодії в університетському освітньо-виховному просторі: міні-лекції, лекції-проповіді, семінар духовно-морального занурювання, "сократичні бесіди", ділова гра, круглі столи, тренінги, метод аналізу конкретних професійних завдань та ситуацій, драматизація, семінар-дискусія, творчі завдання, інформаційно-комунікативні технології, засоби мистецтва;

нарративні техніки, самоопис, самоаналіз. Педагогічні інтеракціональні технології діалогічної взаємодії базуються на гуманістичних принципах взаємовідносин викладачів і студентів університету. До них відносяться: принцип взаємної поваги, довіри, любові, віри; принцип індивідуально-особистісного підходу; принцип емпатичного слухання та безумовного сприйняття співбесідника; принцип устремління до духовного "Я". Викладач вищого навчального закладу – гуманіст, людинолюб.

Слід зазначити, що названі форми, засоби, методи використовувались на визначених дисциплінах та у позааудиторній роботі.

Результати формувального експерименту аналізувалися за методикою, що була використана у констатувальному експерименті. Аналіз результатів свідчить про те, що відбулися значні якісні зміни у рівнях сформованості компонентів структурно-функціональної моделі культури взаємодії. Так, значно збільшилась кількість студентів з високим рівнем сформованості культури взаємодії (з 11% до 26%), незначні зміни відбулись у студентів із середнім рівнем сформованості культури взаємодії (з 63% до 67%), кількість студентів з низьким рівнем сформованості культури взаємодії достатньо знизилась (з 26% до 7%).

На основі результатів дослідження можемо констатувати, що теоретично обґрунтована структурно-функціональна модель культури взаємодії викладачів і студентів є ефективною при впровадженні педагогічних інтеракціональних технологій діалогічної взаємодії.

Проведене дослідження дає підстави зробити такі **висновки**:

1. У дисертації представлено теоретичне узагальнення та практичне вирішення наукової проблеми виховання культури взаємодії викладачів і студентів, що виявилось у теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності застосування інтеракціональної технології діалогічної взаємодії в університетському освітньо-виховному просторі.

2. На основі теоретико-методологічного аналізу філософської, психологічної, педагогічної літератури зроблено історико-генетичний аналіз проблеми виховання культури взаємодії вчителів і учнів, викладачів і студентів, який дозволив визначити її педагогічну цінність, що полягає у гуманному відношенні до особистості, у стимулюванні розвитку мислення і сфери розуму, пізнавальної активності, у формуванні духовно-моральних якостей учнівської молоді, залученні до дослідницької діяльності.

Доведено, що суттєвими характеристиками категорії взаємодії є: взаємозумовленість і взаємоперехід, одночасний зворотний вплив одного об'єкта на інший, міжособистісний контакт, взаємообмін суб'єктів науковою, художньо-естетичною, професійною інформацією; взаємовплив на всі сфери особистості, розум, думки, вчинки, поведінку, різні види діяльності – освітню, виховну, науково-дослідну, професійну, творчу тощо. Культура взаємодії

викладачів і студентів в дисертації розглядається як міжкультурний діалог, співробітництво, партнерство носіїв вищих культурних та духовних цінностей на гуманістичній основі в університетському освітньо-виховному просторі.

3. Смыслоутворюючим компонентом культури є діалог, у процесі якого здійснюється обмін духовними цінностями і життєвим досвідом особистостей. Діалог є конкретною формою існування людини, на що звертали увагу М. Бахтін, В. Біблер, М. Бубер, С. Франк, К. Ясперс і сприяли появі нового філософського знання – діалогізму. Діалог являє собою народження нового духовного змісту людського життя, що має культурну цінність.

4. Розроблено структурно-функціональну модель культури взаємодії викладачів і студентів в освітньо-виховному просторі університету, що представляє собою ціннісне поле сумісної багатогранної діяльності, яка спрямована на взаємозбагачення суб'єктів взаємодії духовно-моральним, інтелектуальним досвідом, системою цінностей, смислів, знань у процесі спілкування. Структурно-функціональна модель включає мотиваційний, когнітивний, емоційно-почуттєвий, ціннісно-смысловий, комунікативний, поведінковий компоненти. Згідно з розробленою структурно-функціональною моделлю культури взаємодії викладачів і студентів нами визначені критерії її сформованості: пізнавальна активність студентів; емоційно-естетична комфортність і естетична насолода результатами багатоаспектної сумісної діяльності; ціннісне ставлення до освітньої діяльності; поведінково-вольовий критерій. Згідно з визначеними критеріями нами схарактеризовано три рівні сформованості культури взаємодії викладачів і студентів: високий, середній, низький.

5. Установлено, що університетський освітньо-виховний простір є унікальним ціннісно-культурним середовищем, в якому створюються сприятливі умови для виховання гармонійної особистості, актуалізації сил її саморозвитку, духовно-морального самовираження.

6. Доведено, що результатом виховання культури взаємодії викладачів і студентів є співпадіння мети сумісної освітньо-виховної діяльності "як мистецтва і діяльності як щастя" (В. Шадріков), потреб, інтересів, системи цінностей, ціннісно-смыслових установок; визнання цінностей міжособистісних відносин і спілкування. Спілкування розглядається як "та чи інша направлена зміна в смысловому полі реципієнта" (А. Леонт'єв). Саме виховання культури взаємодії викладачів і студентів впливає на позитивні обопільні зміни в ціннісно-смысловому полі суб'єктів освітньо-виховного процесу, сприйняття і пізнання одне одного, характер міжособистісних відносин і регуляцію вчинків і поведінки.

7. Були розроблені і використані аксіодуховні форми, методи та засоби аудиторної та позааудиторної роботи викладача: методики інтеракціональної технології діалогічної взаємодії в університетському освітньо-виховному просторі: міні-лекції, лекції-проповіді, семінар духовно-морального

занурювання, "сократичні бесіди", ділова гра, круглі столи, тренінги, метод аналізу конкретних професійних завдань та ситуацій, драматизація, семінар-дискусія, творчі завдання, інформаційно-комунікативні технології, засоби мистецтва; нарративні техніки, самоопис, самоаналіз. Педагогічні інтеракціональні технології діалогічної взаємодії базуються на гуманістичних принципах взаємовідносин викладачів і студентів університету. До них відносяться: принцип взаємної поваги, довіри, любові, віри; принцип індивідуально-особистісного підходу; принцип емпатичного слухання та безумовного сприйняття співбесідника; принцип устремління до духовного "Я". В результаті проведення констатувального та формувального етапів експериментального дослідження доведена позитивна динаміка змін в особистісному, професійному соціокультурному портреті як студентів, так і викладачів.

Подальший розвиток дослідження вбачаємо у формуванні рефлексивної культури викладачів і студентів, духовно-моральних цінностей як основи духовності суб'єкт-суб'єктних відносин в університетському освітньо-виховному просторі.

Основні положення і висновки дисертації викладені автором у наступних **публікаціях**:

1. Пісоцька О. Особливості індивідуального підходу в здійсненні заохочень і покарань / Олена Пісоцька // Дидаскал : Часопис. – 2006. – № 4. – С. 52–55.
2. Пісоцька О. Професіоналізм педагога як головний чинник стимулювання в педагогічній спадщині М. І. Пирогова / Олена Пісоцька // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка. – 2005. – Вип. 2 (41). – С. 16–22.
3. Пісоцька О. О. Дослідницька робота студентів на факультативних заняттях по іноземних мов / О. О. Пісоцька // Актуальні проблеми сучасної медицини. – 2007. – Т. 7, Вип. 4 (20). – С. 320–321.
4. Пісоцька О. О. Методи стимулювання як засіб суб'єкт-суб'єктного спілкування / О. О. Пісоцька // Культура, свідомість, мова в інформаційному суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – м. Харків, 2007. – С. 347–349.
5. Пісоцька О. О. Педагогическое наследие Н. И. Пирогова / О. О. Пісоцька // Актуальні проблеми сучасної медицини : науково-практичний журнал. – 2005. – Т.5, вип. 4 (12). – С. 97–98.
6. Пісоцька О. О. Чинники формування педагогічної позиції М. І. Пирогова / О. О. Пісоцька // Вісник Вінницького національного медичного університету. – 2006. – № 10 (2). – С. 169–171.
7. Пісоцька О. О., Знаменська В. І. Питання комунікації в технології педагогічної взаємодії / О. О. Пісоцька, В. І. Знаменська // Інноваційні

- освітні технології у підготовці медичних кадрів (ч. II) : матеріали навчально-методичної конференції. – Полтава, 2010. – С. 41–42.
8. Пісоцька О. О., Знаменська В. І. Робота з навчальним фільмом в процесі навчання англійської мови / О. О. Пісоцька, В. І. Знаменська // Інноваційні технології : роль та місце в сучасній методиці викладання іноземної мови : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – м. Харків, 2009. – С. 30–31.
 9. Пісоцька О., Семеновська Л. Стимулювання навчально-виховної діяльності у творчості М. Пирогова / Олена Пісоцька, Лариса Семеновська // Дидакал : Часопис. – 2005. – № 3. – С. 215–219.
 10. Пісоцька О.О., Знаменська І. В. Особливості взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі / О. О. Пісоцька, І. В. Знаменська // Актуальні проблеми сучасної медицини. – 2009. – Т. 9, Вип. 4 (28), Ч. 3. – С. 264–265.
 11. Пісоцька О. Гуманістична спрямованість педагогічної творчості М. І. Пирогова як фактор піднесення якості знань учнів / Олена Пісоцька // Дидакал : Часопис. – 2005. – № 3. – С. 175–178.
 12. Пісоцька О. Індивідуалізація покарань у педагогічній спадщині М. І. Пирогова / Олена Пісоцька // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. – Вип. 6 (53). – 2006. – С. 143–151.
 13. Пісоцька О. Основні чинники формування педагогічної позиції М. І. Пирогова / Олена Пісоцька // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. – Вип. 7 (46). – 2005. – С. 196–201.
 14. Пісоцька О. Теоретичні основи та практичні шляхи індивідуалізація й регламентування покарань учнів у педагогічній спадщині М. І. Пирогова / Олена Пісоцька // Рідна школа. – 2006. – № 11 (922). – С. 27–28.
 15. Pisotska Olena. Pedagogical ideas of N. I. Pirogov / Olena Pisotska // XIII TESOL – Ukraine National Conference. – Poltava, 2008. – P. 77–78.

АНОТАЦІЯ

Пісоцька О. О. Виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2010.

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання проблеми виховання культури взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі. На основі аналізу наукової літератури розкриваються історико-генетичний аспект, обґрунтовується

категорії "культура", "взаємодія", дається сутнісна характеристика культури взаємодії викладачів і студентів.

Обґрунтовано, що в основі культури взаємодії знаходиться діалог. Дається характеристика діалогу, його трактування у філософії, педагогіці, психології. Підкреслюється значущість діалогу в освітньо-виховному процесі університету як необхідної передумови професійного і особистісного розвитку студентської молоді. Наголошується, що під впливом діалогічної форми спілкування викладачів і студентів змінюється їх система цінностей, смислів, потреб та інтересів, створюється атмосфера емоційної комфортності, взаємоповаги, взаємодовіри, співтворчості у педагогічному процесі. Утверджується дух партнерства у вирішенні спільних завдань, пов'язаних з пізнавальною активністю, з науково-дослідною роботою, активною участю в сумісній творчій діяльності.

У дослідженні розкриваються орієнтири взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, які сприяють виникненню конструктивного діалогу.

Доведена ефективність застосування інтеракціональної технології діалогічної взаємодії викладачів і студентів в університетському освітньо-виховному просторі.

Ключові слова: культура, взаємодія, культура взаємодії, діалог, діалог культур, діалогічна взаємодія, партнерство, діалогічні технології, виховання, студентство, освітньо-виховний простір університету.

АННОТАЦИЯ

Песоцкая Е. А. Воспитание культуры взаимодействия преподавателей и студентов в университетском образовательно-воспитательном пространстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля. – Луганск, 2010.

В диссертации представлено теоретическое обобщение и практическое решение проблемы воспитания культуры взаимодействия преподавателей и студентов в университетском образовательно-воспитательном пространстве. На основе анализа научной литературы раскрывается историко-генетический аспект проблемы, обосновываются категории "культура", "взаимодействие", дается сущностная характеристика культуры взаимодействия преподавателей и студентов, дается определение культуры взаимодействия.

В исследовании разработана структурно-функциональная модель культуры взаимодействия преподавателей и студентов, которая представляет собой инновационную форму диалогического сотрудничества субъектов педагогического процесса. Модель включает мотивационный, когнитивный, эмоционально чувственный, ценностно-смысловой, коммуникативный,

поведенческий компоненты. Каждый из этих компонентов является обязательно-необходимым для осуществления процесса воспитания культуры взаимодействия преподавателей и студентов в университетском образовательно-воспитательном пространстве.

Определены критерии сформированности культуры взаимодействия преподавателей и студентов: познавательная активность студентов на основе совпадения цели, познавательных интересов, взаимопонимания, поддержки и ожидания позитивных результатов с преподавателями; эмоционально-эстетичная комфортность и эстетическое наслаждение результатами многоаспектной совместной деятельности; ценностное отношение к образовательной деятельности, которая обуславливает гармонизацию обоюдных изменений ценностно-смысловых ориентаций в процессе диалогического взаимодействия; поведенческо-волевой критерий, в котором оказывается духовно-моральный образ преподавателей и студентов.

В диссертации отмечено, что показателем развитой культуры взаимодействия субъектов педагогического процесса является разносторонняя творческая активность.

Представлена характеристика преподавателей современного ВУЗа, студенческой молодежи, выявлены их потребности, интересы, ценностные ориентации. Анализируются факторы, которые негативно влияют на воспитание культуры взаимодействия преподавателей и студентов и способствуют возникновению конфликтов между субъектами педагогического процесса.

Обосновано, что в основе культуры взаимодействия находится диалог. Дается характеристика диалога, его трактовки в философии, педагогике, психологии. Подчеркивается значимость диалога в образовательно-воспитательном процессе университета как необходимой предпосылки профессионального и личностного развития студенческой молодежи. Отмечается, что под воздействием диалогической формы общения преподавателей и студентов изменяется их система ценностей, смыслов, потребностей и интересов, создается атмосфера эмоциональной комфортности, взаимоуважения, взаимодоверия, сотворчества в педагогическом процессе. Утверждается дух партнерства в решении общих заданий, связанных с познавательной активностью, с научно-исследовательской работой, активным участием в совместимой творческой деятельности.

В исследовании раскрываются ориентиры взаимодействия субъектов педагогического процесса, которые способствуют возникновению конструктивного диалога.

Педагогические технологии диалогического взаимодействия базируются на гуманистических принципах взаимоотношений преподавателей и студентов университета. К ним относятся: принцип взаимного уважения, доверия, любви, веры; принцип индивидуально-личностного подхода; принцип эмпатического

слушания и безусловного восприятия собеседника; принцип устремления к духовному "Я". Преподаватель высшего учебного заведения – гуманист, человеколюб.

Доказана эффективность применения интеракционной технологии диалогического взаимодействия преподавателей и студентов в университетском образовательно-воспитательном пространстве.

Ключевые слова: культура, взаимодействие, культура взаимодействия, диалог, диалог культур, диалогическое взаимодействие, партнерство, диалогические технологии, воспитание, студенчество, образовательно-воспитательное пространство университета.

ANNOTATION

Pisotska O. O. Education of culture of co-operation of teachers and students in an university educationally-educate space. – Manuscript.

Thesis for obtaining the academic degree of the candidate of pedagogical science, specialty 13.00.07 – Theory and methods of education. – East Ukrainian Volodymyr Dahl' National University, Luhansk, 2010.

The thesis examines theoretical generalization and practical decision of the problem of education of teachers' and students' culture of interaction in the educational space of the university. On the basis of analysis of the scientific literature, historic and genetic aspects are revealed, the categories of "culture", "interaction" are grounded, and the essential characteristic of the culture of teachers' and students' interaction is given.

It is proved that the culture of interaction is based on the dialogue. The thesis gives characteristics to the dialogue, its treatment in philosophy, pedagogics and psychology. Importance of the dialogue in the educational process of the university as its necessary precondition of professional and personal development of student youth is accentuated. It is pointed out that their system of values, senses, requirements and interests changes under the influence of the dialogical form of communication of teachers and students, the atmosphere of emotional comfort, mutual respect, mutual trust, and joint work in the pedagogical process is created. The spirit of partnership becomes firmly established in the decision of general tasks connected with informative activity, research work, and active participation in the collective creative activity.

The research reveals reference points of subjects of the pedagogical process interaction which contribute to carrying on of the meaningful dialogue.

Efficiency of the technology of dialogical interaction of teachers and students application in the educational space of the university is proved.

Keywords: culture, interaction, culture of interaction, dialogue, dialogue of cultures, dialogical interaction, partnership, dialogical technologies, education, students, educational space of the university.